

Státní okresní archiv Klatovy

Cech hrnčírů Sušice

1801–1852 (1894)

Inventář

EL NAD č.: 2092

AP č.: 530

Eva Havlovičová

Klatovy 2014

OBSAH

Úvod:

I. Vývoj původce archiválií	3
II. Vývoj a dějiny archivního fondu	5
III. Archivní charakteristika archivního fondu	5
IV. Stručný rozbor obsahu archivního fondu	5
V. Záznam o uspořádání archivního fondu a sestavení archivní pomůcky	6
Seznam použitých pramenů a literatury	7
Inventární seznam	8

I. Vývoj původce archiválií

Se zakládáním měst ve 13. století úzce souvisel rozvoj řemesel. Zpočátku to byla základní řemesla (např. řezníci, mlynáři, pekaři, sladovníci, ševci, krejčí, hrnčíři, kováři atd.). Postupem času docházelo k různým specializacím a vzniku řady nových řemeslných oborů.

Řemeslníci zakládali bratrstva, která měla náboženský, charitativní i reprezentativní účel. Členové se společně účastnili mší, slavností, pohřbů. Starali se o přestárlé, zchudlé nebo nemocné mistry, podporovali vdovy a sirotky svých bývalých členů. Postupně se bratrstva více soustředila na hospodářské zájmy jednotlivých řemesel a od 14. století začaly vznikat cechy. Jejich vrchol nastal v 15. a 16. století.

Cech představoval společenstvo řemeslníků stejného či příbuzného oboru, které hájilo práva a zájmy svých členů. Jejich heslem bylo „Amor et paritas“ (Láska a rovnost). Cechy byly podřízeny městské správě, ale současně se řídily svými vlastními právními pravidly, tzv. cechovními artikulemi či statuty. V čele cechu stál cechmistr spolu se staršími spolumistry, kteří byli voleni na cechovních shromážděních. Cechovní majetek se ukládal do cechovní pokladnice (zvané klenot či matka), která byla ozdobena cechovním znakem. Pokladnice zároveň sloužila pro ukládání cechovních artikulí a privilegií, pečeti, cechovního archivu, písemností mistrů i tovaryšů. Příjmy cechu pocházely z různých poplatků (např. za cechovní schůze, za materiál na zhotovení mistrovského kusu, za zápis do register) a z vybraných pokut. Cechy jako organizace dohlížely na kvalitu i kvantitu výrobků, nákup surovin pro výrobu, přísně kontrolovaly dodržení pracovních postupů a určovaly cenu zboží, výši mzdy pro tovaryše, jejich pracovní dobu i nárok na volno. Zajišťovaly výchovu a vzdělání učedníků i tovaryšů, určovaly jejich počet, zakazovaly překupnictví, nekalou soutěž a měly pod kontrolou přijímání nových mistrů.

Obranou cechu před konkurencí byla výsada *mílového práva* (na míli od města (cca 9 km) nesměl žádný řemeslník vyrábět ani prodávat své výrobky) a *cechovní přímus* (řemeslo mohlo být vykonáváno, až na pár výjimek, jen v rámci cechu).

Od 17. století dochází k postupnému úpadku celé cechovní soustavy. Ve století 18. začala do cechovního zřízení zasahovat státní moc. Od roku 1708 měla být všechna cechovní statuta potvrzována panovníkem, to se ale příliš nedodržovalo. Důležitým krokem ze strany státu byl Generální cechovní patent pro české země, vydán Karlem VI. 16. listopadu 1731, který nařizoval předložení všech cechovních statut panovníkovi, obecně upravil pracovní podmínky tovaryšů, vymezil postavení mistrů vůči tovaryšům a učedníkům, omezil dosavadní pravomoc a privilegia cechů. Současně byl zřízen úřad cechovního inspektora, který na činnost cechů dohlížel a účastnil se jejich zasedání. Nakonec 5. ledna 1739 byly vydány Generální cechovní artikule, které všechny cechovní předpisy sjednotily. Díky tomu došlo ze strany státu k účinné kontrole a ovlivňování řemeslné výroby.

V 60. a 80. letech 18. století v důsledku rozvoje a zavádění manufakturní výroby došlo k rušení některých cechů. V roce 1765 byl vydán dekret, který opravňoval tovaryše vykonávat řemeslo i bez cechovní příslušnosti, a v roce 1776 došlo k vyhlášení „svobody obchodu a výroby“.

Poslední tečku za cechovní soustavou učinil císař František Josef I. svým císařským patentem č. 227 ř. z., kterým 20. prosince 1859 vydal Živnostenský řád s účinností od 1. května 1860. Tento patent sjednotil a uzákonil provozování řemesel i obchodu a všechny dosud platné předpisy byly prohlášeny za zrušené. Tímto řádem byly cechy zrušeny a namísto nich nastoupila živnostenská společenstva, která navázala na činnost cechů i na jejich tradice.

Vznik Sušice souvisel s rýžováním zlata na řece Otavě. Původní osada vznikla někdy kolem roku 790. Velmi rychle se rozrostla na městečko, které v roce 1192 získal do svého držení bavorský hrabě von Bogen. Z této doby pravděpodobně také pochází německý název Sušice – Schüttenhofen. V roce 1273 získal Sušici český král Přemysl Otakar II. a povýšil ji na královské

město. V roce 1324 potvrdil král Jan Lucemburský Sušici všechny výsady královského města. V únoru 1356 bylo Sušici Karlem IV. potvrzeno mílové právo a v září 1372 právo na výběr mytného. Jeho následovník Václav IV. rozšířil tato privilegia listinou z 15. září 1406 o konání týdenního výročního trhu od svátku Nanebevzetí Panny Marie (15. srpen) a povinným skladem pro kupce jedoucí od Hartmanic a Kvildy.

Město prosperovalo především díky obchodu se sousedním Bavorskem. Z Bavorska se dovážela hlavně sůl a Sušičtí vyváželi obilí, slad a chmel. Tento obchod současně také podpořil rozvoj řemesla a zakládání cechů. Z řemeslníků zde byli zastoupeni sladovníci, krejčí, řezníci, provazníci, pekaři, soukeníci, ševci, koželuzi, kloboučníci, tkalci, mydláři, punčocháři, hrnčíři, pasíři, mlynáři, kováři, koláři, bednáři, zámečníci, truhláři, mečíři, dále zedníci, kameníci, konváři, kominíci, lazebníci, ranhojiči, sedláři, řemenáři, barvíři, sklenáři, kožešníci atd.

Velký zlom v dalším vývoji města znamenala třicetiletá válka. Město se snažilo předejít nejhoršímu drancování tím, že se dobrovolně 27. září 1620 vzdalo generálovi Marradasovi. Dalšími pohromami byly v letech 1678–1681 mor, v roce 1707 požár, při němž vyhořelo téměř celé město a také postupný úpadek obchodu s Bavorskem. I přesto vznikaly nové cechy, či do té doby samostatné cechy se spojovaly ve společné. Podle berní ruly provozovalo v Sušici své řemeslo 36 sladovníků, 7 sládků, 25 řezníků, 15 ševců, 10 pekařů, 9 soukeníků, 7 tkalců, 6 šmejdiřů (obchodníci s drobnými mosaznými a měděnými předměty – knoflíky, přezkami, pásy, šperky) a krejčí, 5 koželuhů, 4 mydláři, 3 truhláři, kloboučníci, kováři, 2 provazníci, koláři, bednáři, tesaři, mlynáři, barvíři a po jednom krajíř, uzdař, kotlář, kožišník, lazebník, kominík, hrnčič, knihař, pokrývač, ručnickář (výrobce ručnic), punčochář, sedlář, zedník.

Přibýly také jarmarky a výroční trhy (v úterý Svatodušní – pohyblivé svátky Svatodušní (Letnice) začínají 50 dnů po Velikonocích; na sv. Rocha – 16. srpen; na sv. Františka Serafínského – 4. říjen; na pondělí po Třech králich (6. leden); dále pravidelný pondělní dobytčí trh probíhající od Květné neděle (6. neděle postní, neděle před Velikonocemi) do sv. Martina (11. listopad)). Pravidelný trh na obilí, ovoce, zeleninu a jiné produkty pro každodenní potřebu probíhal každé pondělí a pátek.

Hrnčířské řemeslo patří mezi nejstarší výrobu, kterou se lidé zabývali. Hrnčič si musel správně připravit vhodnou směs hlíny, její složení a konzistenci. Bylo třeba ji prošlapat, prožezat a utlouci, aby působila jako stejnorodá hmota. Hlína se dále zpracovávala točením na kruhu nebo vmačkáváním do forem. Vytočené nebo zformované hrnčířské výrobky bylo třeba nechat dobře proschnout. Až poté se mohly vypalovat, doba vypálení se odvíjela od druhu hlíny, pece i použitého topiva. Hrnčířské výrobky se upravovaly glazurou, ta se nanášela buď hned po vyschnutí a pak se rovnou vypalovala nebo proběhlo první vypálení tzv. na přežah, pak se nanasla glazura a znovu se výrobek vypálil. Hrnčířské výrobky se zdobily buď škrábáním různých ornamentů před použitím glazur, nebo až po vypálení se různě malovaly. Finálním výrobkem bylo různé nádobí pro vaření i servírování jídla, dekorativní předměty, ale i třeba kachlová kamna.

Hrnčíři v Sušici byli do poloviny roku 1784 členy cechu zedníků a tesařů. Podle dochovaného listu z 29. srpna 1784 se hrnčíři osamostatnili (EL NAD 2113, inv. č. 10), ale jen na krátko. Hned 26. září 1784 požádali cech truhlářů, sklenářů aj. řemesel (EL NAD 2112, inv. č. 5), aby se mohli stát jeho členy. Tento stav existoval někdy do roku 1800, kdy byl pravděpodobně založen samostatný cech hrnčičů. Z dochovaného materiálu nelze přesné datum určit.

Cech jako samostatný pravděpodobně existoval až do změn v roce 1859, kdy dle živnostenského řádu z 20. prosince 1859, s účinností od 1. května 1860, byly také v Sušici založeny živnostenské spolky a cechovní soustava byla zrušena.

II. Vývoj a dějiny archivního fondu

K předání cechovních archiválií města Sušice z Muzea města Sušice do Okresního archivu v Sušici došlo 8. června 1959 pod př. č. 194 a 195/59. Předávací protokol se nedochoval. Žádné další záznamy zachycující pohyb, ztrátu či případnou skartaci daného archivního fondu se ve Státním okresním archivu Klatovy nedochovaly.

III. Archivní charakteristika archivního fondu

Dochované archiválie zachycují časové období 1801-1852 (1894). Nejstarší archiválie nalezneme mezi výučními listy (1801), nejmladší záznamy pak v registrech učedníků a tovaryšů (zápisy až do 1894).

Archiválie jsou psány v češtině i v němčině, jedná se o 1 úřední knihu a 1 fascikl. Čitelnost je dobrá, po fyzické stránce jsou archiválie poškozeny prachem. Úplnost fondu je torzovitá. Rozsah archivního fondu po zpracování činí 0,05 bm. Tvoří jej 4 inventární čísla. Při inventarizaci nebyla provedena žádná vnitřní skartace.

K částečnému zpracování cechovních dokumentů, ještě v Muzeu města Sušice, došlo v roce 1954 archivářem V. Holým. V roce 1964 již v Okresním archivu Klatovy došlo k dalšímu uspořádání archivářkou V. Holou, během něhož byly z AF vyčleněny archiválie živnostenských společenstev.

Původní AF Cechy Sušice EL NAD 1452, kde byly zařazeny všechny cechy ze Sušice, byl přejmenován na AF Cech sladovníků Sušice a pomocí vnitřních změn z něho bylo dále vyčleněno 17 samostatných archivních fondů. AF Cech hrnčírů Sušice, EL NAD 2092 vznikl vnitřní změnou č. 1/1452 z 24. února 2012.

IV. Stručný rozbor obsahu archivního fondu

Dochovaná registra v letech 1881-1894 používala pro své zápisy tovaryšů a učedníků také řemesla truhlářů, sklenářů, zedníků, cihlářů a tesařů. V této době existovalo živnostenské společenstvo stavební č. VI sdružující obory zedník, stavitel, tesař, kameník, dlaždič, truhlář, pokrývač, sklenář apod.

Na některých výučních listech se dochoval otisk cechovní pečeti červeným voskem nebo pod papírovým krytem. Na otisku je typický cechovní znak hrnčírů. V pečetním poli na štítu jsou zobrazeny postavy Adama a Evy, mezi nimi je strom poznání obtočený hadem. Opis pečeti je špatně čitelný, je zde letopočet 163X (poslední číslice je nezřetelná, ale pravděpodobně se jedná o 0 nebo 2).

V. Záznam o uspořádání archivního fondu a sestavení archivní pomůcky

Inventarizaci archivního fondu spolu s vypracováním inventáře provedla v roce 2012 ve Státním okresním archivu Klatovy archivářka Eva Havlovičová. Vyhotovení čistopisu archivní pomůcky bylo dokončeno v roce 2014.

Klatovy 26. 8. 2014

.....
Eva Havlovičová

Seznam použitých pramenů a literatury

Prameny

SOkA Klatovy. *Archiv města Sušice*, EL NAD 564.

SOkA Klatovy. *Společenstvo živností stavebních Sušice*, EL NAD 623.

SOkA Klatovy. *Cech truhlářů, sklenářů, soustružníků a mečířů Sušice*, EL NAD 2112.

SOkA Klatovy. *Cech zedníků, kameníků, pokrývačů a tesařů Sušice*, EL NAD 2113.

Literatura

BARTOŠOVÁ, Jana. *Zmizelé Čechy Sušice*. Praha – Litomyšl : Paseka, 2007.
ISBN978-80-7185-842-3.

GABRIEL, J. A.. *Královské město Sušice a jeho okolí*. Praha : 1868.

Dr. HAAS, Antonín. *Berní rula svazek 28, kraj Prácheňský II. díl*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1954.

Historie a současnost podnikání na Klatovsku, Sušicku a Horažďovicku. Žehušice :
Městské knihy s. r. o., 2001.

HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, JANÁK, Jan, DOBEŠ, Jan. *Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost*. Praha : Lidové noviny, 2005.
ISBN 80-7106-709-1.

KUMPERA, Jan. *Dějiny západních Čech od pravěku do poloviny 18. století*. Plzeň : Ševčík, 2004. ISBN 80-7291-108-2.

LOSOS, Ludvík. *Historická knižní vazba. Sborník příspěvků k dějinám vazby a k metodice ochrany historických knižních vazeb*. Liberec : Severočeské muzeum v Liberci, 1963.

NODL, Martin, ŠMAHEL, František. *Člověk českého středověku*. Praha: Argo 2002.
ISBN 80-7203-448-0.

WINTER, Zikmund. *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*. Praha : Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1906.

WINTER, Zikmund. *Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku v Čechách (1526–1620)*. Praha : Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1909.

INVENTÁRNÍ SEZNAM

Inv. č.	Obsah	Časový rozsah	Evid. jedn. č.
I. Knihy			
1	Registra učedníků a tovaryšů Čes., 24,0 x 19,8 cm, vazba polokožená	1833-1851 (1894)	ukn 1
II. Spisy			
2	Korespondence cechu s magistrátem	1817-1848	fas 1
3	Mistrovské listy	1803-1852	fas 1
4	Vysvědčení, výuční a tovaryšské listy	1801-1851	fas 1

Název archivní pomůcky:	Cech hrnčírů Sušice
Značka archivního fondu:	CH Sušice
Časový rozsah:	1801-1852 (1894)
Počet evidenčních jednotek:	2 (1 úřední kniha, 1 fascikl)
Počet inventárních jednotek:	4
Rozsah v bm:	0,05
Stav ke dni:	26. 8. 2014
Zpracovatel archivního fondu:	Eva Havlovičová
Zpracovatel archivní pomůcky:	Eva Havlovičová
Počet stran:	9
Počet exemplářů:	4
Schválil:	Mgr. Pavel Havlovič

dne 26. 8. 2014 - č.j. SOAP/040-0611/2014